

Pr. prof. dr. Nicolae Achimescu

**COMUNIUNEA PRIMORDIALĂ
ÎN VIZIUNEA SFINŢILOR TREI IERARHI
- UN MODEL PENTRU DIALOGUL
DINTRE OAMENI ŞI RELIGII**

Dincolo de multe alte aspecte bogate în semnificații, teologia celor trei mari „luceferi“ ai ortodoxiei, Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz și Ioan Gură de Aur, a rămas în istorie ca o teologie a comuniunii omului cu Dumnezeu și cu semenii. Conceptul lor despre ceea ce se cheamă „Biserica primordială“, ca o comuniune a tuturor oamenilor cu Dumnezeu și întreolaltă, subliniază, în fapt, modul în care trebuie priviți ceilalți oameni, indiferent de credința sau convingerile lor, relația care trebuie să existe între „eu“ și „tu“ în planul existenței umane în general și din perspectiva izvorului ei unic, care este Dumnezeu, Creatorul și Părintele tuturor. E vorba de un reper și un model care corespund înseși vocației umanității și creației în general, respectiv, revenirii și rămânerii în acea comuniune primordială, imprimată de Creator încă de la început.

***Biserica primordială
- expresie a comuniunii tuturor oamenilor***

Fără a o delimita sau restrânge, Sfinții Trei Ierarhi conferă Bisericii un caracter atemporal și aspațial, în scopul sublinierii aspectului ei de comuniune deplină în planul divin și uman. Existentă încă din veșnicie în Dumnezeu, ca paradigmă divină necreată¹, Biserica se manifestă ca o formă

1. Vezi K.D. Muratidos, *Ființa Bisericii după învățătura lui Ioan Gură de Aur*, în: *Theologia*, Atena, 1958, vol. XXIX, p. 371; apud Prof. N. Chițescu, *Aspecte ale ecleziologiei la Sfinții Trei Ierarhi*, în „*Studii teologice*“, nr. 7-8, XIV (1963), p. 398.

de „inundare“ a divinului în planul existenței create prin crearea lumii spirituale a îngerilor și continuând cu lumea văzută, al cărei apogeu îl reprezintă crearea primilor oameni. Teologul grec K.D. Muratidos² subliniază faptul că Biserica trebuie privită, din această perspectivă, ca o „realitate intențională“ veșnică; ea pătrunde în lumea creată, mai precis o formează și o implică, întrucât caracterul ei de comuniune nu face altceva decât să se reverse în planul acesteia, să intre în timp. De acum, divinul necreat „respiră“ în creație, care, în întregul ei, devine o „Biserică“, ca expresie a comuniunii dintre necreat și creat. El capătă forme definibile, dar rămâne în același timp indefinibil în ființa lui, experiabil și totuși inexperiabil, vizibil și totuși invizibil. Înțeles în acest sens, divinul este o energie imprimată lumii, o lucrare experiabilă la nivelul comuniunii primordiale, dar perceput strict sub acest aspect, pentru că altfel se ajunge la o sacralizare a cosmosului de tip panteist, acosmistic. Sfântul Vasile cel Mare, de altfel, remarcă foarte bine acest lucru când se referă la cunoașterea naturală a lui Dumnezeu: „Din frumusețea celor văzute să înțelegem pe Cel Care-i mai presus de frumusețe, dar din măreția celor care cad sub simțurile noastre și din corpurile acestea mărginite din lume să ne ducem cu mintea la Cel nemărginit, la Cel mai presus de măreție, Care depășește toată mintea cu mulțimea puterii Sale. E drept, nu cunoaștem natura existențelor; dar este atât de minunat cât ne cade sub simțuri, încât mintea cea mai ascuțită se vădește a fi neputincioasă în fața celei mai mici făpturi din lume, fie pentru a o descrie cum se cuvine, fie pentru a da laudă Creatorului...“³.

Înainte de crearea îngerilor nu se poate vorbi de Biserică, pentru că, în afară de Dumnezeu, Biserica presupune și existența făpturii contingente, adică a unui subiect în afară de Dumnezeu. Întemeierea „Bisericii primordiale“ din Paradis e opera iconomiei divine.⁴ Biserica preexistentă devine realitate obiectivă doar în momentul în care divinul necreat se interferează cu lumea creată. Creatul receptează necreatul sau, mai precis, creatul însuși se constituie în plămada divinului necreat în mediul de transparență a acestuia. În acest fel, „realitatea intențională“ și veșnică a Bisericii devine o

2. *Ibidem*.

3. Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri, Partea I, Omilii la Hexaemeron, Omilii la Psalmi, Omilii și Cuvântări*, trad. de pr. D. Fecioru, București, 1986, p. 83.

4. Pr. I. Moldovan, *Aspectul hristologic și pnevmatologic al Bisericii după Sfântul Ioan Gură de Aur*, în „*Studii teologice*“, nr. 9-10, XX (1968), p. 707.

realitate concretă, divinul necreat se regăsește în creație, fără să se identifice cu aceasta.⁵ Nu se poate face în acest plan o distincție netă între ceea ce este comuniune, Biserică și lume, pentru că ele subzistă ca un întreg inseparabil doar împreună. Comuniunea treimică, de pildă, presupune Biserica în calitate de expresie a ei, iar aceasta este ființial sau organic legată de creație.

Privită din această perspectivă, universalitatea Bisericii nu trebuie percepută ca o însușire „dobândită“, ci ca una preexistentă în Dumnezeu, ca izvor al comuniunii, al comuniunii depline. Până la căderea în păcat, întreaga creație se afla în comuniune, ca o lucrare a lui Dumnezeu. Era vorba de o „Biserică duhovnicească a celor întâi născuți, a Cetății lui Dumnezeu Celui viu, a Ierusalimului de sus, pe care a pregătit-o El de la întemeierea lumii (Matei, 25, 34)“.⁶ Impulsul spre comuniune a creației este dat de Cuvântul lui Dumnezeu, Logosul divin. Operă a Logosului divin, creația însăși înseamnă o „comuniune“ spre „comuniune“. În viziunea Sfinților Trei Ierarhi, comuniunea primordială nu-i implică doar pe oameni, ci antrenează, dimpotrivă, totul, întreaga „zidire“, căreia Dumnezeu îi impregnează legile uniforme prin care El comunică cu ea. De aceea și rolul foarte important pe care ei îl acordă Providenței divine ca formă de comuniune: „Gândește-te că glasul lui Dumnezeu, prin natura lui, are putere creatoare și că porunca dată atunci zidirii a arătat celor zidite de Creator calea pe care trebuie să o urmeze în viitor.“⁷ În viziunea Sfântului Vasile cel Mare, acest impuls s-a transformat dintr-odată într-o puternică lege a naturii, într-o rațiune sau paradigmă divină lucrătoare, care uniformizează miile de particularități ale firii. Ancorată în această paradigmă, ordinea naturală străbate toate timpurile viitoare până la sfârșit, rămânând în această comuniune impregnată de ziditorul ei: „După cum titirezul, după ce a fost fixat în vârf, se învârtește în continuare de la cea dintâi lovitură ce i se dă, tot așa și natura, luând început de la cea dintâi poruncă, se continuă în tot timpul care urmează, până ce va ajunge la sfârșitul obștesc al Universului.“⁸

Comuniunea întregii creații cu Cel ce a creat-o este subliniată, în principal, de coparticiparea Sfântului Duh în actul creației, ca „Duh al comu-

5. Sfântul Vasile cel Mare, *loc. cit.*, p. 73.

6. Vezi prof. I. Karmiris, *Ecleziologia Marelui Vasile*, Atena, 1958, p. 6 sq.; apud prof. N. Chițescu, *loc. cit.*, p. 398.

7. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a IV-a*, 2, *trad. cit.*, p. 112.

8. *Ibidem*, *Omilia a V-a*, 10, *trad. cit.*, p. 130.

niunii“.⁹ Caracterul de persoană pe care îl primește omul prin creație este o mărturie incontestabilă a împărtășirii lui de acea comuniune a persoanelor divine în viața veșnică a lui Dumnezeu. De aceea, „harul divin este principiul intim al persoanei umane, dar în același timp este și principiul comuniunii interpersonale“.¹⁰ Afirmând comuniunea primordială imprimată tuturor creaturilor raționale, Sfântul Vasile cel Mare numește „Biserica celor ce își au petrecerea în ceruri, toată creatura cea înțelegătoare, de la creatura cea înțelegătoare, de la puterile cele mai presus de fire și până la sufletele oamenilor...“¹¹. Și tot la fel, Sfântul Apostol Pavel ne sugerează că Biserica a fost „pregătită“ înainte de creație, fiind fundamentul și scopul însuși al creației: „*Precum întru El ne-a și ales, înainte de întemeierea lumii, ca să fim sfinți și fără de prihană înaintea Lui*“ (Efeseni 1, 4).

La rândul său, Sfântul Ioan Gură de Aur face și el referire la potențialitatea Bisericii preexistente, mai ales atunci când explică făgăduința făcută de Mântuitorul celor aleși: „*Veniți, binecuvântații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii*“ (Matei 25, 34), făcând următoarea mențiune: „El n-a zis primiți împărăția, ci dobândiți-o ca *moștenirea voastră*, ca pe un bun care este al vostru, pe care ați primit-o de la Tatăl și care v-a fost datorată mai înainte de orice timp, că El v-a *pregătit-o* înainte chiar de a fi născuți.“¹² Comuniunea primordială a omului cu Dumnezeu concentrează creatura în permanență cu privirile „în sus“, dându-i posibilitatea să se bucure de roadele spirituale ale acestei comuniuni, privită ca „desfătare a vieții veșnice“.¹³ În această comuniune cu Dumnezeu, omul se bucură de aceeași stare pe care o aveau îngerii, pentru că Dumnezeu „îl așezase în desfătarea paradisiului, îi dăduse aceeași stăpânire pe care o aveau îngerii, îl făcuse să aibă același fel de viețuire cu arhanghelii și să audă glas dumnezeiesc“.¹⁴

9. Cf. pr. prof. D. Stăniloae, *Sfântul Duh și sobornicitatea Bisericii*, în: *Ortodoxia*, 1, XIX (1967), și B. Bobrinskoy, *Liturgie et ecclésiologie trinitaire de St. Basile*, în *Verbum Caro*, 88, XXI (1968), p. 88-93.

10. Pr. conf. I. Moldovan, *Natura și harul în gândirea teologică a Sfântului Vasile cel Mare*, în „*Ortodoxia*“, 1, XXXI (1979), p. 86.

11. Sfântul Vasile cel Mare, *Comentariu la Psalmi*, trad. O. Căciulă, București, 1943, ed. a II-a, p. 272.

12. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia LXXXIX, la Matei*, P.G. LVIII, col. 719; apud I. Moldovan, *Natura și harul...*, în *rev. cit.*, p. 86.

13. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a IX-a, 7, trad. cit.*, p. 442.

14. *Ibidem*.

Comuniunea primordială este determinată tocmai de prezența în mod obiectiv a întregului neam omenesc în protopărinții noștri. Adam ne cuprinde în mod obiectiv pe noi toți, indiferent de apartenența survenită în urma căderii în păcat; este și motivul pentru care toți suntem rechemăți la și spre comuniunea în cel de-al doilea Adam, Hristos. În Hristos se realizează, în fond, renașterea și refacerea comuniunii primordiale, ca vocație a omului și a lui Dumnezeu. Venirea lui Hristos nu a însemnat, nici pe departe, o anihilare a tot ceea ce a existat înainte de venirea Sa, ci o „restaurare“ a întregii existențe. Este vorba de o „re-evaluare“ ontologică a întregii creații, în harul lui Hristos, fără a fi desființate valorile morale, existente în universul afundat în păcat. Transformarea ontologică a omului de către Hristos nu exclude ceea ce oamenii au reușit să păstreze din Revelația primordială, în baza legii morale naturale.¹⁵ Așa se și explică prezența acelor drepti din Vechiul Testament sau a atâtor alți trăitori în virtute din alte religii, călăuziți de aceeași lege morală naturală, ca dar primordial al lui Dumnezeu și ca reminiscență a comuniunii primordiale.

În cuvântul său, *Asupra Macabeilor*¹⁶, Sfântul Grigorie Teologul îi laudă pe Eleazar și pe fiii lui, „pe cei ce au mărturisit pe Hristos“. În viziunea Sfântului Părinte, Eleazar este „pârğa celor ce s-au adus înainte de Hristos; iar cei șapte copii... sunt jertfă vie, bine plăcută lui Dumnezeu, mai luminoasă și mai curată decât orice jertfă legală...“. De ceea, ei s-au constituit în membre ale Bisericii preexistente a lui Dumnezeu, până la venirea Mântuitorului Iisus Hristos, Care va restaura în modul cel mai deplin comuniunea primordială alterată prin păcat.

Reactualizarea comuniunii primordiale în Hristos

Întruparea Fiului lui Dumnezeu reprezintă primul pas în restaurarea Bisericii primordiale, ca o comuniune deplină a tuturor oamenilor în Iisus Hristos. Așa cum subliniază părintele prof. I. Moldovan¹⁷, „iconomia Fiului lui Dumnezeu se desfășoară după un plan providențial între tema cosmică și tema istorică, între tema destinului universului și al poporului lui Dumnezeu, întrucât

15. *Ibidem*, Omilia a VII-a, 5, p. 153.

16. Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvânt asupra Macabeilor*, XV, 1 sq., P.G. XXXV, col. 12; apud prof. N. Chișescu, *loc. cit.*, p. 400-401.

17. Pr. I. Moldovan, *Aspectul hristologic...*, p. 709.

această lucrare tinde spre a doua creație - fapt ce cuprinde în sine refacerea și desăvârșirea primei întocmiri. Iconomia divină în această etapă constă în manifestarea progresivă a spiritului în raport cu biologicul, fără să înțelegem prin acest lucru că geneza Bisericii creștine trebuie să fie rezultatul natural al unei evoluții eliberatoare în sânul religiilor naturale și cea a Vechiului Testament. La nivelul primei creații, Biserica are rădăcini adânci în solul religios al neamului omenesc, dar la nivelul celei de a doua creații, Biserica e un dar întru totul gratuit ce vine de sus, deosebindu-se ontologic de această lume.“

În Hristos sunt reactualizate Biserica și comuniunea primordială, iar desăvârșirea lor se va realiza până la sfârșitul veacurilor. Întruparea Logosului lui Dumnezeu reprezintă noua și eterna alianță prin care Dumnezeu - Cuvântul Se unește pentru totdeauna cu natura umană pe care o restaurează și căreia îi imprimă un caracter de comuniune intimă. În viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur¹⁸, acest lucru semnifică faptul că Mântuitorul Hristos a primit „trupul Bisericii“. Pentru că doar ceea ce este impropriat și asumat poate fi sfințit, putându-i-se imprima acel caracter de comuniune deplină: „Pentru aceea ia corpul meu, ca să facă loc Cuvântului Lui; și luând corpul meu, îmi dă Duhul Lui; ca dând și luând să-mi aducă vîstieria vieții. Ia trupul meu să mă sfințească, îmi dă Duhul Lui să mă mîntuiască.“¹⁹

Începută prin Întrupare, întemeierea Bisericii lui Hristos se prelungește în Jertfa de pe Cruce a Mântuitorului.²⁰ Crucea este un adevărat izvor de viață înnoitoare, așa cum subliniază Sfântul Ioan Gură de Aur, tocmai pentru că este legată ființial de Înviere și Înălțare. „Slava Crucii“, spune Sfântul Părinte²¹, nu reprezintă altceva decât preamărirea ei în actul Învierii și Înălțării Domnului, care devine mijlocul de preamărire a noastră, ca unii ce suntem cuprinși în Hristos. În acest sens, „Biserica nu se prezintă ca simplă entitate statică, identificată fiind cu ființa Mântuitorului veșnic viu; ea e transformată, în actul Său răscumpărător, în moartea care ne introduce

18. K.D. Muratidos, *op. cit.*, p. 370; apud pr. I. Moldovan, *Aspectul hristologic...*, p. 709.

19. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântări la praznice împărătești*, trad. pr. D. Fecioru, București, 1942, p. 31.

20. Vezi pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, II, București, 1978, p. 195 sq.

21. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântări la praznice împărătești*, trad. cit., p. 220.

22. Expresia „Slava Crucii“ este, prin excelență, una hrisostomică, cf. pr. I. Moldovan,

în mărirea restaurării comuniunii cu Hristos.²²

Între Hristos cel Răstignit și Înviat și credincioși se stabilește o relație de comuniune, în baza căreia viața Acestuia iradiază ființa lor și o înnoiește, o umple de lucrarea harului divin și o transfigurează. Această comuniune harică cu Dumnezeu realizată prin sângele Său vărsat pe cruce constituie, de fapt, o restaurare ontologică a naturii umane și o participare la viața divină a lui Hristos din partea omului.

Odată cu înălțarea la ceruri, această viață divină iradiază din trupul Său ridicat la „deplina stare de pnevmatizare”²³, dar noi avem nevoie, pentru mântuire, și de o sălășluire a trupului Său îndumnezeit în noi. Hristos S-a făcut Om tocmai pentru a extinde mântuirea ca viață dumnezeiască în noi. De aceea, coborârea Sfântului Duh reprezintă „actul de trecere de la lucrarea mântuitoare a lui Hristos în umanitatea Sa personală, la extinderea acestei lucrări în celelalte ființe umane”²⁴.

La Cincizecime, Biserica devine o prezență vizibilă în istorie, apare ca „o ordine a lucrurilor întru totul nouă”²⁵, cu o misiune universală, înzestrată cu trimiși aleși să propovăduiască adevărul divin și să cheme pe toată lumea la viața cea nouă în Hristos. Duhul Sfânt împărțit acum Bisericii nu este „o inspirație subiectivă, ci o persoană care lucrează totdeauna și în mod neîntrerupt printr-un așezământ statornic”²⁶ până la sfârșitul veacurilor.

Persoana umană își poate desăvârși natura sa creată doar în Biserica lui Hristos, înțelegând ca extindere a comuniunii cu El până la universalizare. Nemaivând cu semenii doar o simplă relație exterioară²⁷, în Hristos omul se identifică cu aceștia, exprimând astfel acea „unipluralitate, care este vocea profundă a umanității”²⁸. Sub acest aspect, universalitatea devine mai mult decât o însușire a ei, ea este însăși viața ei. Dacă privim această viață dintr-un plan exterior, în relația ei cu întreaga creație, universalitatea

Aspectul hristologic..., p. 711.

23. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică...*, II, p. 196.

24. *Ibidem*.

25. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia a VI-a, la Faptele Apostolilor*, P.G., LX., col. 46; apud pr. I. Moldovan, *Aspectul hristologic...*, p. 712.

26. Pr. I. Moldovan, *Aspectul hristologic...*, p. 714.

27. Cf. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 97*, P.G. XXXII, col. 4938; apud pr. prof. C. Cornițescu, *Învățătura despre mântuire a Sfântului Vasile cel Mare*, în vol. *Sfântul Vasile cel Mare*, București, 1980, p. 102.

28. Pr. I. Moldovan, *Raportul dintre natură și har...*, p. 87.

Bisericii, manifestată ca o unitate a unui întreg, poate fi numită „ecumenicitate”.²⁹ Fiindcă ea exprimă sobornicitatea virtuală a Bisericii, rostul ei de a cuprinde și transfigura întreaga creație.³⁰

Sfântul Vasile cel Mare subliniază foarte frumos conexiunea intimă existentă între Biserică și lume în baza lucrării Sfântului Duh, ca Duh al comuniunii, în comentariul făcut la cuvintele psalmistului: „*Ascultați aceste toate neamurile, luați în urechi toți cei ce locuiți în lume...*” (Ps. 48, 1): „Auditoriul e foarte mare. Psalmul cheamă la ascultare toate neamurile, pe toți cei ce umplu locuințele lumii... Dar, ce foisor atât de înalt a ridicat pe tot pământul, încât din înălțimea lui să poată vedea toate neamurile și să cuprindă cu ochiul toată lumea? Cine este crainicul acesta cu un glas atât de mare, încât strigătul lui să fie auzit de atâtea urechi? Care este locul care să poată primi pe cei ce se adună? Ce fel este dascălul și cât de mare îi este înțelepciunea, încât să descopere învățături vrednice de o adunare ca aceasta? Așteaptă puțin și ai să afli că vrednice de cele făgăduite sunt cele ce urmează! Cel care adună și-i cheamă pe toți cu predica este Mângâietorul, Duhul adevărului, Care, prin profeți și Apostoli, adună pe cei ce nu se mântuiesc. Și pentru că «în tot pământul a ieșit vestirea lor, și la marginile lumii cuvintele lor» (Ps. 18, 4), de aceea, ascultați toate neamurile și toți cei ce locuiți în lume.”³¹

Așa cum se observă, Sfântul Vasile cel Mare subliniază faptul că menirea Bisericii lui Hristos este aceea de a reintegra umanitatea în comuniunea cu Hristos, care poate fi realizată prin lucrarea Duhului Sfânt. Această comuniune are în permanență un caracter extensiv, pentru că Hristos este un Hristos al comuniunii, inepuizabil, Care cheamă în permanență spre Sine și spre Biserica Sa întreaga umanitate, fără a exclude pe cineva: „Trei sunt perechile celor chemați în care este cuprins *tot neamul omenesc* (subl. n.): «Neamurile» și «cei ce locuiesc lumea»; «pământeni și fiii oamenilor»;

29. *Ibidem.*

30. Transfigurarea creației se realizează în Hristos, dar un Hristos deschis, universal, din care iradiază iubirea divină, care îi cheamă pe toți oamenii la comuniune: „Așa să intre în Biserica lui Dumnezeu! Nici bogatul să nu se mândrească față de cel sărac, nici săracul să nu se teamă de puterea celor bogați; nici fiii oamenilor să nu disprețuiască pe pământeni, dar, iarăși, nici pământeni să nu se simtă străini față de aceștia. Neamurile să se obișnuiască cu cei care locuiesc lumea, iar cei ce locuiesc lumea să primească cu dragoste pe cei ce sunt străini de Testamente (necreștinii, n.n.). Vezi Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia la Ps. XLVIII*, 1, trad. cit., p. 311.

«bogați și săraci». Pe cine, dar, a lăsat afară și nu i-a chemat? Pe nimeni! Că pe cei străini de credință i-a chemat prin «neamuri». «Cei care locuiesc lumea» sunt cei ce se găsesc în Biserică. «Pământenii» sunt cei ce gândesc cele pământești și fac voia trupului. «Fiii oamenilor» sunt cei care se îngrijesc de ceva și-și exercită rațiunea; că rațiunea este specificul omului. «Bogații și săracii» se cunosc din însuși numele ce-l poartă.³²

În aceste „trei perechi“, Sfântul Vasile cel Mare cuprinde întreaga umanitate chemată la comuniunea cu Hristos, remarcând inclusiv prezența necreștinilor, pe care îi desemnează cu numele de „neamuri“. Biserica lui Hristos nu-i exclude nici pe aceștia, admitând faptul că, cel puțin virtual, și aceștia ar putea face parte din întregul ei. În absența unei comuniuni actuale și depline în Hristos a celor numiți „neamuri“, Sfântul Vasile arată că și ei, într-un anume fel, se află într-o relație de comuniune cu Biserica, o comuniune pe care el o numește a „chemării“ sau vocației de a deveni creștini. Conceptul de „comuniune a chemării“, în viziunea Sfântului Vasile cel Mare, capătă o dimensiune universală și actuală. Chiar dacă cei din afara Bisericii lui Hristos nu împărtășesc deplina comuniune cu Hristos, ei ar putea fi priviți totuși ca unii care năzuiesc spre această comuniune, înțeleasă ca o „comuniune a chemării“, având o legătură fundamentală cu „Biserica primordială“. De altfel, odată cu venirea lui Hristos, Dumnezeu cheamă în permanență lumea spre această comuniune restaurată în Hristos și deschisă primirii tuturor oamenilor în sânul ei: „Doctorul sufletelor n-a venit să cheme pe cei dreπți la pocăință, ci pe cei păcătoși (Matei 9, 12)... Că mai rele sunt neamurile decât cei ce locuiesc în lume; totuși, ele au fost preferate la chemare, ca să aibă parte de folosul doctorului mai întâi cei care se găsesc într-o stare proastă... Așa este iubirea de oameni a Doctorului față de cei slabi: lor le este mai întâi de folos. Totodată, *comuniunea chemării* (subl. n.) este un mijloc care duce la pace în așa fel, că cei care altădată erau potrivnici unii altora... pe aceștia să-i obișnuiască, prin Biserică, să se iubească unii pe alții.“³³

***Ca reminiscențe ale comuniunii primordiale,
valorile necreștine devin un temei al dialogului
interuman și interreligios***

31. *Ibidem*, p. 310.

32. *Ibidem*.

În lumea de astăzi, nu mai poate fi vorba de un monopol al unui sistem de gândire sau de trăire morală, nu mai poate fi ignorată posibilitatea însușirii unor valori universale care, prin natura lor, transcend orice încercări de încătușare a lor în limitele unui „confesionalism“ exagerat. Valorile aparțin întregii umanități, ca o moștenire primită din partea lui Dumnezeu; ele trebuie să fuzioneze în permanență în baza acelei comuniuni imprimată întregii lumi de către Creatorul ei. Fiind opera lui Dumnezeu, ele se revarsă spre întreaga umanitate, rămânând în același timp permanent cuprinse în Logosul creator.³⁴

Universalitatea culturii înseamnă universalitatea spiritului uman, ca dar al Logosului omniprezent și veșnic³⁵, motiv pentru care nu se poate vorbi de o negare sau închidere față de tot ceea ce este bun, indiferent că este vorba de spațiul creștin sau necreștin. Receptarea valorilor, chiar dacă unele dintre ele provin din spațiul necreștin, reprezintă o expresie a poruncii și vrerii lui Dumnezeu, ca izvor desăvârșit al binelui, frumosului, adevărului, a tot ceea ce este bun în univers.³⁶

De aceea, se poate afirma că acea comuniune primordială n-a fost cu totul anihilată în urma căderii în păcat, ci ea a continuat și continuă să subziste prin aceste valori universale până ce toți vor fi „una“ în Hristos și Hristos va fi în „toate“.

Pornind de la această idee, Sfântul Vasile cel Mare susține o deschidere mai mare a creștinilor spre toți cei de la care pot învăța ceva pentru „cultivarea sufletului“ sau chiar pentru a-și putea da seama mai bine de superioritatea creștinismului, atunci când acesta e confruntat cu alte religii: „Trebuie să stăm de vorbă cu poeții, cu scriitorii, cu oratorii și cu toți oamenii (referindu-se la cei ce aparțin altor credințe și religii n.n.), de la care am putea avea vreun folos oarecare pentru cultivarea sufletului ... Așadar, dacă există vreo înrudire (*asemănare*, subl. n.) între aceste două feluri de învățături, cunoștința lor poate să ne fie de folos; iar dacă nu-i nicio înrudire, să

33. *Ibidem*, p. 310-311.

34. Cf. Clement Alexandrinul, *Stromata I*, cap. XIII, 57, 1-4, în Clement Alexandrinul, *Scrieri. Partea a II-a*, trad. de pr. D. Fecioru, București, 1982, p. 43.

35. Vezi Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a IV-a, împotriva lui Iulian*, I, 106, 107, P.G. XXXV, col. 641-644, apud diac. prof. E. Vasilescu, *Sfinții Trei Ierarhi și cultura vremii lor*, în „*Studii teologice*“, nr. 1-2, XIII (1961), p. 61.

36. Cf. pr. prof. I. G. Coman, *Problema raporturilor culturale dintre greci și „barbari“ în lumina Sfinților Părinți*, în „*Studii teologice*“, nr. 3-4, XXVI (1974), p. 170.

cunoaștem deosebirea dintre ele, *punându-le față în față* (subl. n.); și nu-i puțin lucru acesta, *pentru a afla care-i mai bună* (subl. n.).³⁷

E limpede, aici este subliniată de către Sfântul Vasile cel Mare nu doar posibilitatea de preluare a unor valori necreștine de creștini, ca reminiscențe ale comuniunii primordiale a tuturor oamenilor, dar chiar se pun bazele unui dialog interuman și interreligios, ținând seama de existența acestor valori universale. La rândul său, Sfântul Grigorie de Nazianz insistă și el pe necesitatea deschiderii creștinismului spre celelalte religii, dar în mod special prin atitudinea sa intransigentă față de acei creștini care, având prejudecăți, exclud posibilitatea existenței unor valori necreștine și totodată deschiderea creștinilor spre ele: „Eu cred că toți oamenii cu mintea întregă vor recunoaște că printre bunurile pământești, locul întâi îl ocupă educația (cultura) și nu numai *educația noastră creștină* (subl. n.)..., ci chiar *cealaltă* (profană, necreștină, subl. n.), pe care unii creștini, nedându-și bine seama ce spun, o disprețuiesc...; cei ce susțin așa ceva trebuie socotiți proști și ignorați, pentru că ar vrea ca toți să fie ca dânșii, ar vrea ca ignoranța lor personală să se ascundă în dosul ignoranței generale, să scape, cu alte cuvinte, de imputarea ignoranței lor.”³⁸

Afirmația făcută de Sfântul Grigorie de Nazianz ne obligă să ne punem câteva întrebări în legătură cu ceea ce reprezintă întreaga cultură a popoarelor necreștine, știința, arta și limbile lor. Mai precis, trebuie considerate acestea produse ale unei umanități robite exclusiv păcatului și întunericului sau reprezintă reminiscențe ale comuniunii și „Bisericii” primordiale în care „razele de lumină” ale Logosului omniprezent încă mai strălucesc, oricât de firav ar face-o? Poate, ca atare, creștinismul de astăzi să-și îndrepte privirile spre acest univers de cultură, considerându-l opera lui Dumnezeu Creatorul, poate el, în mod justificat și fără a-și periclita propriile valori și învățătura, să se deschidă spre cele necreștine și să culegă tot ceea ce este mai frumos și bun din lucrarea universală a Cuvântului lui Dumnezeu?

Răspunsul la aceste întrebări ni-l oferă, într-o notă foarte actuală, Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz. Iată ce spun ei: „Noi, dacă suntem înțelepți, să luăm din cărți (e vorba de cele necreștine, n.n.) cât ni se potrivește nouă și cât se înrudește cu adevărul, iar restul să-l lăsăm. Și după cum atunci când culegem flori de trandafir dăm la o parte spinii, tot

37. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a XXII-a către tineri*, 2, trad. cit., p. 568.

38. *Cuvântarea funebră în onoarea lui Vasile cel Mare*, 11, trad. de N. Donos, Huși,

așa și cu niște scrieri ca acestea; să culegem atât cât este de folos și să ne ferim de ce este vătămător. Așadar, chiar de la început se cuvine să cercetăm fiecare dintre învățături și să le *adaptăm scopului urmărit* (subl. n.) potrivit proverbului doric: „Potrivind piatra după fir”³⁹; și tot la fel: „Disprețuiește divinitățile ridicole despre care vorbesc poeții și admiră frumusețea cuvintelor; de pe tulpina literelor antice lasă spinul și culege trandafirul”⁴⁰. Mai mult decât atât, același Sfânt Vasile cel Mare⁴¹ sugerează că nu este exclus ca, uneori și în anumite privințe, unii creștini să-și găsească modele de viață printre necreștini, recomandându-le să le urmeze, fără a-și trăda, desigur, propria credință: „Când vorbesc de faptele sau cuvintele bărbaților buni (dintre păgâni n.n.), să-i iubiți și să-i imitați și mai ales să încercați să fiți ca niște oameni ca aceia”.

Chiar dacă face deosebire între ceea ce el numea „Biserica dreptilor iudei” și aceea a „dreptilor păgâni”, Sfântul Vasile cel Mare⁴² subliniază că toți cei aparținători celorlalte neamuri, care au învățat să caute pe Domnul, să năzuiască după El, nu vor fi lipsiți totalmente de El, pentru că El este binele desăvârșit pe care ei îl caută.⁴³ Împărțirea membrilor Bisericii dinaintea Întrupării Logosului divin și de după venirea lui Hristos se realizează, așa cum remarcă anumiți teologi pe marginea celor afirmate de părintele capadocian, în funcție de adeziunea lor „eroică” la voința lui Dumnezeu, „care se exprimă la nivelul creștin prin legea evanghelică, la nivelul iudaic prin legea mozaică, iar la nivelul cosmic prin legea conștiinței...”⁴⁴.

Membrii „Bisericii” la nivel cosmic îi vizează, în fapt, pe toți necreștinii care respectă valorile legii conștiinței morale naturale (Rom. 2, 14), prin care în realitate lucrează tot Dumnezeu; chiar dacă nu se poate vorbi de o lucrare eficientă a Duhului Sfânt în ei, totuși, această lucrare nu lipsește

1931, p. 128-129.

39. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a XXII-a către tineri*, p. 570.

40. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Către Seleuc*, 57-61, P.G. XXXVII, col. 1581; apud pr. lector D. Radu, *Spiritualitate și slujire la Sfinții Trei Ierarhi*, în „*Studii teologice*”, nr. 3-4, XXVI (1974), p. 186.

41. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a XXII-a către tineri*, p. 569; cf. Sfântul Ioan Gură de Aur, P.G. XLVII, col. 339; apud diac. prof. E. Vasilescu, *loc. cit.*, p. 63.

42. *Vezi Omilia a XXII-a către tineri*, p. 566-582.

43. *Omilia la Ps. XXX*, 11, P.G. XXIX, col. 365-368; apud prof. N. Chițescu, *loc. cit.*, p. 163.

44. Cf. J. Daniélou, *Les Saints Parents de L'Ancien Testament*, Paris, 1956, p. 166;

cu desăvârșire; mergând pe această hermeneutică, de pildă, Sfântul Vasile scoate în evidență prezența lucrării Duhului lui Dumnezeu în planul întregii creații: „Duhul Sfânt... însuflețește totul. Duhul Sfânt Se împarte în toată creația (prin lucrările Sale, n.n.), este împărtășit *in chip diferit* (subl. n.) de fiecare dintre cele create“⁴⁵.

O atare abordare a Sfinților Părinți ai primelor veacuri creștine, dar în special a Sfinților Trei Ierarhi, privind dialogul dintre oameni și religii, într-o societate tot mai divizată, pornind tocmai de la comuniunea primordială imprimată întregii creații de către Creator⁴⁶, poate permite, așa cum subliniază anumiți teologi⁴⁷, renunțarea Bisericii creștine contemporane la orice forme de confesionalism rigid și agresiv și revenirea la un ecumenism larg, deschis și generos; acel ecumenism înțeles ca dialog și deopotrivă mărturie a lui Iisus Hristos și a Aceluiași Dumnezeu Creatorul, în care ne regăsim cu toții aceeași origine comună.

apud *ibidem*, p. 164.

45. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a XV-a*, 3, *trad. cit.*, p. 512.

46. În acest sens, se afirmă că „toate formele de societate umană sunt chipuri spălăcite sau desfigurate ale Bisericii“; vezi Prof. N. Chițescu, I. Todoran, I. Petreună, *Teologia dogmatică și simbolică*, II, București, 1958, p. 775.

47. Cf. S. Boulgakoff, *L'Orthodoxie*, Paris, 1932, p. 8-9.